

II. Odpověď na kritiku mojí konstrukce.

A. Kritika formulace mého vrchního pojmu.

1. Otázka vhodnosti postulátu ideálu člověka.

a) Genese odlišné mé formulace.

Než se budu zabývatí odpovědí na Englišovy argumenty, jež domněle mají vyvrátiti argumenty moje, musím předeslati několik slov, jakým způsobem jsem došel k formulaci „mí-nima 'zla“.

Subjektivními strastmi začal jsem se zabývatí na počátku války, když jsem hodnotnou teorii Böhm-Bawerkovu, kterou jsem tehdy studoval, shledal defektní, zejména po té stránce, že pracovala s předpokladem, že hodnotící subjekt všechny statky „má“. Dokázal jsem již jinde, že tento předpoklad vlastně nikdy není uskutečněn, a problémem bylo subsumovati pod řečený pojem hodnoty případy, kdy subjekt statků nemá. To bylo nemožno bez zavedení prvku práce do procesu hodnotného. Jak se to však mělo státi, když Böhm-Bawerk definoval svoji hodnotu pouze potřebami (při čemž potřeba však nebyla strastí nebo pocitem nelibým, nýbrž zkrátka a dobře „potřebou“, již nikdo dále nedefinoval), jež srovnával pouze zase s potřebami a ničím jiným, kdežto práce byla živlem úplně cizorodým?

V té době, když jsem o tom přemýšlel, nečetl jsem ještě posledního vydání Böhm-Bawerkova, kde sice pod vlivem některých autorů angloamerických je ochoten do svých úvah zavéstí práci, ale ve smyslu jiném. Jsem nyní tomu rád, že jsem tohoto vydání nečetl, poněvadž bych byl sice notně úvah si ušetřil, ale nebyl bych na své cestě došel ke konstrukci jiné, která se ukázala velice plodnou pro celý vývoj národohospodářské vědy. Böhm-Bawerk totiž i potom, když již se viděl nucena uvažovati o funkci práce v hodnotné úvaze, zhostil se

svého úkolu tím, že kladl proti sobě: pozitivní užitek z ukončené potřeby a vyhnutí se strasti z práce. To plyne z velmi mnohých míst jeho díla mimo jiné na př. *Positive Theorie des Kapitaless*. zweiter Halbband, str. 304: „... jener Wohlfahrtsgewinn im Leben in verschiedener Gestalt auftreten kann: bald als Gewinn eines positiven Nutzens an Bedürfnisbefriedigung, bald u. zw. viel seltener“ (Böhm-Bawerk totiž považuje funkci práce v hodnotné úvaze za zcela výjimečnou na rozdíl ode mne) „als Vermeidung eines (hinter dem positiven Nutzen zurückbleibenden) Leides.“ Srovnává tedy strast práce s užitkem.

Srovnává vlastně tedy prvky inkommesurabilní. To také Böhm-Bawerk bezprostředně cítí, neboť, aby si pomohl, konstruuje si pojem „uchránění se práce“ jako negativní užitek (cit. d. str. 306): „Der wertgebende ‚abhängige‘ Nutzen ist nun... gewöhnlich ein solcher indirekter Nutzen, der... in der Bewirkung einer positiven Lust, oder auch in der Abwehr eines Leides bestehen kann.“ Jsa si vědom násilného výkladu pojmu „užitek“, ihned dodává: „In Gedankengängen freilich, in welchen man den ‚Nutzen‘ der Güter zu den für ihre Erlangung zu bringenden ‚Opfern‘ in ausdrücklichen Kontrast setzt, wird man, wenn man nicht mit Worten spielen will, den Begriff des Nutzens entsprechend enger fassen müssen.“

Nesrovnává vlastně tedy nikdy dvě přímo kommesurabilní veličiny, nýbrž klade proti sobě užitek s obětí. To vlastně není převádění rozdílné kvality na kvalitu tutéž o rozdílné kvantitě a veličina zůstává (přímo) nesrovnatelná. To uznává i Engliš, že srovnávání kvanta pozitivního a negativního na téže účelové linii přímo nejde (*Základy hospodářského myšlení*, str. 53): „Před nastoupením procesu uvědomuji si obojí účinek, pozitivní (libý pocit úkoje) i negativní (strast, jejímuž vzniku odpírám).“ Avšak pocity ty — ježto jeden je pozitivní a druhý negativní — nejsou bezprostředně srovnatelné. Strast mohou pouze ke strasti přiměřovati *).

Naproti tomu já nevěda o tomto dodatečném Böhm-Bawerkově večlánkování práce do hodnotné úvahy, hleděl jsem nalézt,

---

*) Jak náhodou jsem teprve nyní objevil, tvrdí totéž i Liefmann ve své práci *Ertrag und Einkommen auf der Grundlage einer subjektiven Wertlehre* (1907): „... kann man selbstverständlich nur Lustempfindung mit Lustempfindung, Unlustgefühl mit Unlustgefühl ihrer Stärke nach vergleichen“ (str. 48). Bohužel jsem této práce dříve neznal.

co je společného v práci a potřebě, jež by mohlo sloužiti za podklad srovnání. Hledal jsem společného jmenovatele. Že to nebylo snadnou prací, je zřejmo z toho, že jsem měl, pokud mi je známo, pouze jediného předchůdce v analogické snaze, a tím byl Marx. Ten totiž zase hledal, co je společného ve dvou statech, jež je dělá „srovnatelnými“, a našel, jak známo, že to byla „práce, kterou jich výroba stála, a jež tudíž v nich obou je zhuštěna“. (Proto také definoval hospodářskou hodnotu prací, kterou výroba statků stála, kdežto já vyjadřuji měřítko hodnoty prací, kterou jsem za udržení statku ochoten podstoupiti.) To bylo arci nejen málo instruktivní pro účel mnou žádaný, nýbrž dokonce svádělo mne dlouho se správné cesty. Konečně se mi podařilo objeviti, že je nutno zasaditi zde konstruktivní prvek, který jsem nazval strastí, jenž prvku práce i potřeby je společným jmenovatelem. Teprve hodně později v roce 1924 ve článku Noetické základy vrchního pojmu (publikovaném ve Vědeckém sborníku české techniky) jsem ukázal, že „nechtění strasti“ vyplývá z analýse pojmu vůle a je tudíž v něm implicitě již myšleno a tudíž pojmem apriorním.

Z toho plynul v první řadě prospěch ten, že se nyní práce mohla veclánkovat do hodnotného procesu, nikoli jako cizorodý činitel, nýbrž činitel srovnatelný s potřebou. Volba mezi prací a potřebou stala se volbou mezi dvěma kvantitami, mezi „větším a menším“, nikoli mezi „jakostně rozdílným“. Zdánlivě je to konstrukce obdobná konstrukci Böhm-Bawerkově, přece však je jiná a pro upotřebitelnost vědeckou nesrovnatelně výhodnější. Ex post arci, zjistil-li jsem před tím, že lze užitek a strast převést na tutěž kvalitu, lze srovnávat i tímto způsobem, ale každý přízná, že o sobě srovnatelné nejsou, už proto ne, že protikladem užítku není strast, nýbrž škoda, protikladem strasti slast, nikoli užitek.

Konstrukce ta mne uspokojovala až na případy, kdy bylo nutno srovnávat práci s potřebou, jejíž úkoj sliboval pozitivní slast a jejíž neúkoj zdánlivě nepůsobil strast, nýbrž odpadnutí požitku. Cítil jsem, že i zde bude nutno převést kvalitu na různé kvantitativy, neboť zde stála strast práce proti očekávané slasti úkoje, a logickou konstrukci mně nepřimo umožnila známá maxima Schopenhauerova: „Nicht nach positiven Glück strebt der Weise, sondern nach der Schmerzlosigkeit“. Proto jsem i tyto případy převedl na negativní formulaci strasti,

ježto totiž bylo možno každý neukojený požitek považovati za strast, kdežto by bylo absurdní, chtíti konstruovati nedostavivší se strasti jako požitky. Tento důvod své negativní konstrukce jsem uvedl ve článku „Noetické základy vrchních pojmů hospodářské vědy“ (Jubilejní vědecký sborník české techniky, 1924). Jednotná konstrukce všech subjektivních pocitů vyžadovala tedy promítnutí jich do jediné plochy dvojí konstruktivní operací: Především převedením pocitů z neuspokojené potřeby a konané práce na jediný pocit strasti a za druhé převedením neuspokojené slasti na týž pocit strasti. Tím staly se bezprostředně srovnatelnými všechny pocity, jež při jednání člověka přicházejí v úvahu. Průběhem času, díky častým úvahám, stalo se mi zmíněné převádění na jedinou kvalitu „strasti“ zcela automatickým duševním pochodem. Avšak při svých čtenářích, u nichž jsem nemohl předpokládati stejné propracování této materie, musil jsem identičnost řečené kvality neustále zdůrazňovati. To jsem činil tím, že jsem nemluvil o potřebě a práci, nýbrž o „strasti potřeby“ a „strasti práce“, „strasti úkoje“ atd. až do té doby, kdy jsem konstatoval, že není přesné účelové hranice mezi nimi. Odtud jsem používal termínů „strasti vykupu- jící“ a „strasti vykupované“. (Můj článek: Relativní užitek v rámci hodnocení, Vědecká ročenka, r. 1924, str. 134 et ss.)

Důsledek této všeobecné kommesurability hospodářských pocitů brzo se ukázal: Ukázalo se, že člověk při hodnocení statků (t. j. při úvaze o jednání pro případ určité změny) stále volí mezi několika strastmi a volí vždy nejmenší. Odtud moje definice hodnoty minimem strasti. Plodnost této negativní formule se projevila i v dalších důsledcích, a myslím nejvíce u Engliše, který ji učinil východiskem své subjektivistické teorie. Proto, tvrdí-li nyní Engliš, že mohl stejně dobře nazvat subjektivistický princip maximem užitku (str. 85 Progrese u výnosových daní), pak je to nedopatření. Neboť by pak právě byl musil postaviti proti chtěnému užitku škodu, jejíž podstoupením užitku docíluje a srovnával by tak dvě kvality, jež, jak sám uznává (Základy hospodářského myšlení, str. 53), „nejsou bezprostředně srovnatelné“, takže by byl musil předeslati napřed výklad o jich kommesurabilitě, a kdyby chtěl nakrásně všechny subjektivní hospodářské pocity převést na jednotnou linii pozitivní, tedy na užitek, pak — nehledě k násilnému výkladu pojmu užitku — nezbylo by mu, leč definovati užitek pro některé případy nepřímo,

t. j. škodou (s trasti) a říci: užitek je úsporou (nedostavením se) strasti, na př. práce, čili, jinými slovy, musil by vyložiti hospodářské prvky zase subjektivní škodou (s trasti), tedy negativně, kdežto opačná, t. j. negativní konstrukce toho nemá zapotřebí ani při pozitivním posunu, nýbrž definuje i tam přímo nelibým (nechtěným) pocitem a říká na příklad: úkoj potřeby je úsporou strasti. Každý si tu uvědomí menší vhodnost formulace, jež chce převáděti všechny pocity na pozitivní linii. Ještě méně vhodnou byla by druhá Englišem navrhovaná formulace, totiž princip subjektivní spokojenosti, neboť tento princip neříká vůbec ničeho o posunech na hospodářské účelové linii, tedy ani o vykupované, ani o vykupující strasti, což, jak v dalším ukáži, je pro hospodářské vrchní postuláty podstatné. Mohl by místo principu subjektivní spokojenosti stejně dobře či spíše málo vhodně voliti termín postulátu „šťěstí“, nebo i postulátu „vyhovění subjektivnímu chtění“, neboť v něm řečené pojmy jsou implicitně obsaženy.

Po udání důvodů, které mne vedly k volbě negativní formulace u postulátu subjektivního, stanou se snadno pochopitelnými důvody analogické formulace u postulátu objektivního. Postulát objektivní si vybudoval Engliš zcela sám, ba měl jej vybudován již ve svých přednáškových skriptech, tedy ještě před tím, než se zabýval národohospodářskou noetikou a jejím systémem. Proto jej nenazval tehdy ještě vrchním postulátem. Teprve po vybudování své národohospodářské noetiky večládkoval Engliš do ní tento svůj objektivní postulát, a to jako korrelát subjektivního vrchního postulátu, a učinil jej vrchním postulátem objektivním. Mne tento postulát neuspokojoval z důvodů, které jsem již dříve uvedl a jichž argumenty Engliš právě kritizuje.

Po vylíčení pohnutek, které mne vedly k formulaci negativní u postulátu subjektivního, nebude mi za těžko obhájeti argumenty, jež měly podepříti analogickou formulaci u postulátu objektivního.

b) Argumenty, odůvodňující moji formulaci.

Předem dlužno zdůrazniti, že jsem Englišovu formulaci pozitivně nikde neprohlásil za „špatnou“, jak by plynulo z Englišovy poznámky, str. 85 sub 5, nýbrž za méně vhodnou. Mám za to, že argumentů, jimiž jsem toto tvrzení opřel, nevyvrací.

1. Moje poznámka, že dlužno mluvit o ideálu celku a společnosti, nebyla myšlena jako argument pro postulát minima zla, a oděiňuje-li ji vysvětlením, že tuto interpretaci svému postulátu ve svých pracích již dal, pak aeci souhlasím a považuji ideál člověka pouze za pars pro toto.

2. Hájím prý subjektivistickou negativní formulaci (minima strasti) psychologicky, tvrdě, že člověk nepocituje pozitivního štěstí ze statků, nýbrž jen nedostatek jako strast, kdežto k formulaci minima strasti (tedy negativní) prý mne vedly důvody technické, když jsem hledal subjektivní hodnotu, abych jí vyložil směnu. Předně je omyl, že jsem hledal subjektivní hodnotu, jen abych jí vyložil směnu, ježto subjektivní hospodářská hodnota má důležitou funkci mimo tento hospodářský akt, který práž nevykládá, ale hlavní věcí je, že jsem si sice vědom, že konstrukce hospodářských strasti je pouhou vědeckou pomůckou za účelem poznávacím (tedy za účelem vysvětlení hospodářského jednání člověka), že tedy není žádnou psychologií: tomu však není na odpor, že určitá psychologická fakta jsou jejím předpokladem, a tedy ji vlastně v té formě, v jaké byla podána, teprve umožňují. Sem spadá zejména okolnost, že nedostavení se požitku (odpadnutí zábavní cesty) je možno konstruovati jako strast, ale je nemožno nedostavení se strasti (na příklad bolesti) konstruovati jako pozitivní požitek. Psychologické odůvodnění platilo tu tedy nikoli jako bezprostřední, nýbrž prostředecné. Ostatek zde platí, co bylo řečeno výše (str. 12 a 13) o menší vhodnosti pozitivní formulace, což zde doplňuji poukazem k tomu, že důkaz tam byl veden obsahu pojmů, tedy čistě logisticky. Neboť formulují-li pozitivně pojem, který ex definitione je negativní, pak nelze o pozitivní formulaci dobře mluvit.

Ostatně Engliš sám uznal za vhodno následovati mého příkladu a definuje užitek přímo (negativně) strasti: „Hospodářská hodnota je stupeň subjektivní užitečnosti; subjektivní užitečnost objektů a dějů záleží v tom, že mne zabavují určité strasti; velikost této strasti je jich hodnotou“ (Základy, str. 82). A zase: „Každé zmenšení mé subjektivní strasti je užítkem.“ Definuje užitek téměř identicky, jako já hodnotu. Tím mu splývá pojem užítka a hodnoty v jeden. Nesouhlasím s tímto pojetím, jak míním ukázati v jiné studii, ale pro účel této stati stačí konstatovati, že užitek je definován

strastí, tedy „negativně“. Je tedy pozitivní formulace při nejmenším proto méně vhodná, ježto je nepřímá, t. j. dosažitelná oklikou přes pojmy definované negativně, kdežto negativní je přímá, nemající zapotřebí vyjadřovati své pojmy v pozitivních znacích.

Mluvil-li pak jsem o těchže výhodách negativní formulace též u objektivního postulátu, pak jsem měl na mysli obtíže pozitivní formulace objektivistického postulátu. Neboť postulát ideálu člověka vztahuje se dle Engliše nikoli jen na cizí péči u nuceného svazku, nýbrž i u individuí soukromých. Kdyby pak chtěl vyjádřiti objektivistický postulát pozitivně, pak by jej musil formulovati na př. jako maximum užitku nebo podobně. Důsledně pak by musil srovnávati užitek větší s menším, jako to já činím s větším či menším zlem; nesměl by pak ani stavěti přímo užitek proti škodě (srovnej poznámku Englišovu: „Základy“, str. 53), nýbrž musil též škodu vyjádřiti užitekem a stavěti jej proti užitku jinému, jako já stavím zlo vykupující proti vykupovanému. Je vhodné probdělé noci ve prospěch studia prohlásiti jako „užitek v menší míře než vzdělání“? A škoda a užitek jsou dle samotného výrazu Englišova zrovna tak málo přímo srovnatelné jako teplo a chlad.

Můj názor o této otázce se ujasní ještě více po přečtení stati II., A. 2., kde vykládám pojem hospodářského postulátu. Tu se pak ukáže, že úkojný cíl (výnos) má sice pozitivní povahu, že však lze stejně dobře neúkoj, ať již subjektivní či objektivní potřeby, vyjádřiti negativně jako nechtěné, strast, zlo. Naproti tomu mluvíti o prostředku jako o „chtěném“, tedy v pozitivní formulaci, lze pouze s hlediska technického, nikoli hospodářského, neboť jen ono zná prostředek a účel o sobě, toto jen náklad a výnos, a náklad, jak se ukáže, je vždy nechtěn.

3. Prohlásil jsem prý, že postulát Englišův ideálu člověka nepovažuji za konečný, ježto za ním stojí postulát další, totiž chtění nuceného svazku dle možnosti své občany učiniti šťastnými. Engliš na to reaguje argumenty, v nichž předpokládá, zcela neodůvodněně, že tomuto nedostatku chce odpomoci negativní formulací. Z čeho tak soudí, nevím. Soudí-li tak proto, že navrhuji pojem minima zla, pak se mýlí. Proto také je nedopatřením Englišova poznámka na str. 86, že všechny moje námitky (kromě první) spějí proti pozitivní formulaci:

„Ústředního národohospodářského postulátu.“ O co mi běželo, bylo organické spojené teleologické s vyšším principem, t. j. principem oblažovacím (eudaimonistickým). Toho se arci nedocílí ani pozitivní, ani negativní formulací, nýbrž tím, že se za společenské zlo považuje vše, o čem se předpokládá, že působí lidem strast (arci strast v tom smyslu, jak v dalším vyložím). Interpretace pojmového obsahu je tedy kriteriem pro spojení vytčeného postulátu s nejvyšším, nikoli pozitivnost neb negativnost formulace; i příslušnou interpretací pojmu ideálu člověka by byl mohl Engliš téhož cíle dosáhnout, kdyby se jí byl kde podjal. Proti tomu čelila moje námitka.

Na tomto místě se nebudu zabývat reagováním na jeho argumentaci ohledně přípustnosti a účelnosti předpokladů. „co lidem působí strast“, ježto tato úvaha vyplňuje většinu celé jeho polemiky, takže bude dosti příležitosti k ní přihlížeti i v jiné souvislosti a systematicky náleží má odpověď do stati pozdější.

4. Také ve svém čtvrtém odstavci Engliš neporozuměl správně mé námitce, neboť praví: „Jako další důvod pro negativní formulaci uvádí Loevenstein, že se hodnocení provádí lépe v negaci atd...“, kdežto moje kritisovaná slova znějí takto: „dále se zdá, že v pojmu ideálu člověka není obsažena možnost volby, alespoň nikoli tak bezprostředně, jako v pojmu minima zla.“ Z těchto slov přece nenásleduje, že možnost volby vyplývá jen z negativního pojmu minima zla, nýbrž pouze, že z pojmu ideálu člověka nevyplývá. A to je pravda. Již z pojmu maxima užitku by plynula volba, t. j. mezi užitekem větším a menším. Arci dnes bych vyjádřil tuto námitku ještě jinak. Mluvil jsem totiž o nedostatečné možnosti volby a při tom jsem intuitivně postrádal to, že pojem ideálu člověka nenaznačuje žádného posunu na linii účelové, kromě jednoho — ve směru ideálu, kdežto by měl naznačovati posun pozitivní, negativní i výslednicí. V pozdější části mé odpovědi lépe vysvitne, proč je to nutno. Tomuto nedostatku jsem se snažil čelit tím, že jsem hledal objektivní analogon postulátu minima strasti, který mi byl daleko bližší, poněvadž volbu implikuje. Při tom však stále zdůrazňuji, že všechny dosavadní argumenty byly námitkami proti účelnosti Englišova pojmu, nikoli proti jeho správnosti.

5. Konečně sub 5. prý namítám, že postulát ideálu člověka není vlastně korelátém subjektivistického postulátu minima

strasti, ježto ideál je již poslední metou snažení, již by na straně subjektivní musel odpovídati postulát bezstrastnosti. Tomu čelí Engliš protiargumentem, že mohl zvoliti k vyjádření svého vrchního postulátu subjektivistického místo mého termínu minima strasti stejně dobře postulát maxima užítku: Byl by prý pozitivní a hověl by prý mému požadavku směrnice. Mohl prý však zcela dobře také nazvati tento princip principem subjektivní spokojenosti. Myslím, že jsem tento poslední protiargument Englišův již výše (na str. 12 a 13) dostatečně vyvrátil, takže zde odpovědi netřeba. Ostatek spadá moje námitka v tomto bodě dohromady s námitkou předešlého bodu, jež vrcholí v požadavku, aby vrchní pojem hospodářský soustřeďoval v sobě posun negativní, pozitivní i výslednicí (t. j. možnost volby i směrnici) a odkazují po té stránce na další odstavec, kde se zabývám nejen vhodností pojmu ideálu člověka, nýbrž dokonce jeho správností jakožto vrchního pojmu objektivistického.

Z toho, co jsem dosud uvedl, vyplývá, že protiargumenty Englišovy mne nedovedly přesvědčit ani o nesprávnosti mé these (totiž, že formulace ideálu člověka je méně výhodná), ani o nesprávnosti mých argumentů, jimiž jsem ji dokazoval.

2. Otázka správnosti postulátu ideálu člověka jako vrchního objektivistického principu.

Až posud hájil jsem jednak své argumenty, jednak odůvodňoval formulaci postulátu minima zla. Při tom všem však běželo o otázku větší či menší vědecké vhodnosti. V dalším bude však mluveno o nových pochybnostech, které ve mně vznikly a které z upotřebitelnosti Englišovy formulace činí otázku vědecké správnosti.

Objektivní postulát, má-li skutečně býti vrchním, musil by přece vysvětlovati každé hospodářské jednání, pokud není vysvětlitelné postulátem subjektivistickým, tedy s hlediska subjektu samotného. Je tomu však skutečně tak? Což mohu vysvětlovati ideálem člověka výdělečné jednání na příklad akciové společnosti? Nebo snad nenáleží mezi hospodářské zjevy? Není snad výnos pojmem výlučně hospodářským? Nebo mohu je snad vysvětliti principem minima strasti? Jednání to je nesporně hospodářské, nevysvětlitelné subjektivním postulátem, ježto vůbec neběží o fyzický subjekt, nýbrž právnickou osobu. Nelze zde

však mluvit ani o ideálu člověka, nebo o vypěstování ideálu člověka.

Celá ta mezera v Englišově teorii vznikla proto, že si položil alternativu: buď subjekt pečuje o sebe, nebo pečuje o jiného, tedy o jeho blaho. Je zde nedopatření ve dvojím: Předně je-li někdo svěřen mé péči, nemusím nutně pomýšlet i na jeho blaho, nýbrž je myslitelný případ, že mu chci co nejvíce uškodit. Na př. že ho nenávidím, nebo že jsem nenáviděl někoho z jeho ascendentů, nebo konečně proto, že deprivace nebo odstranění dotyčného subjektu hová mým egoistickým účelům. Případ ten je snad poměrně řídký, nicméně objektivně možný a tudíž vědecky relevantní. Jednání altruistické je v rámci všech lidských jednání zjevem řídkým a přece proto nelze je pominouti mlčením, a bylo kardinální chybou klasické školy národohospodářské, že se o to pokusila, předpokládajíc egoismus jako jediné hybné péro lidského jednání. Engliš snad namítne: „Pod ideálem nemusím rozumět pěstování kvalit ‚ideálních‘, tedy dobrých. Vždyť ideál může být individuálně různý.“ Leč ve výše citovaném případě nelze mluvit o tom, že představa ideálu člověka je individuálně různá, a tudíž že běží o ideál s jinou náplní materiální i tehdy, když chci někomu uškodit. Neboť lze předpokládat, že citovaný zlovlný subjekt je si dobře vědom ideálu člověka v běžném smyslu, že jeho individuální názor o něm se kryje s obecným, že však záměrně chce subjektu jinému uškodit.

Mimo to pojem „ideálu člověka“ implikuje představu, „že člověk má tak a tak vypadat“, t. j. nikoli jako jediný člověk, nýbrž jako typ druhu, jako jednotka lidské společnosti. Je to tedy ideál společnosti, jak Engliš sám v polemice proti mně zdůrazňuje. Nemohu tedy, snažím-li se vědomě v ojedinelém případě o o p a k toho, co sám uznávám individuálně za ideál člověka, mluvit o tom, že chci v takovém speciálním případě vypěstovat také „ideál člověka“, jenomže o jiném obsahu.

Engliš snad namítne: „Ideál člověka může být nejrůznějšího obsahu. Mohu chtít u A. vypěstovat to, u B. ono; čili: ideál je poznávacím principem toho, co právě u individua cizí péči podrobeného chci vypěstovat.“ Odpovídám: Nehledě k tomu, že pak se vzdálí nesmírně od obvyklého významu pojmu ideál, chce-li druhého trýznit a při tom říká, že pěstuje ideál, nýbrž pak se ptám, jaký je smysl toho, že tvoří úhrnný pojem pro

objektivní chtění, které stejně dobře mohou vyznačiti řečením, že lidé ohledně svých svěřenců chtějí „něco“, nebo, že chtějí „chtění“. Neboť co to „něco“ je, nevíme ex ante, nýbrž teprve ex post. Postulát „ideálu člověka“ má smysl u nuceného svazku, jestliže do pojmu vložíme na př. oblažovací princip, neboť pak lze si představit, co chceme z lidí pěstovati a postulát není bezobsažný. Ale u cizí péče takovým výkladem, který by pojmu dala zmíněná námitka Englišova, by pojem ztratil pro vnějšího pozorovatele veškerý obsah a zůstal by jen „chtění“. Uvidíme, že postulát, jenž bude výsledkem mého rozboru nepodá obsahově o nic více, ale podá způsob (modus), dle něhož chtění u hospodářického subjektu probíhá, t. j. bude formální co do „chtění obsahu“, ale nikoli formální co do „způsobu chtění“.

Druhé nedopatření Englišovo spočívá v tom, že chápe pouze ona jednání jako podrobena objektivnímu ideálu, kde běží o cizí péči. Proto jeho postulátem ideálu člověka nelze vysvětliti, na př. výdělečné jednání akciové společnosti, které dokonce může býti vědomě podvodné a tedy jistě odporující nějakému myslitelnému „ideálu člověka“ a nepřestává proto býti hospodářským a vyžadujícím hospodářského vysvětlení. Nebo uskutečňuje se snad akciovou výdělečnou společností subjektivní minimum strasti? Či a kým? Akcionáře a akcionářem? Vždyť on sám o akciové společnosti velmi často jiného neví, než jméno. Nebo snad akcionářovo minimum strasti, správou podniku? „Třetí osobou nelze uskutečňovati minimum strasti,“ tvrdí Engliš. Nebo snad správa uskutečňuje svoje minimum strasti? Ředitel koná prostě svoji povinnost jako ostatní úřednictvo, ať se mu líbí čili nic. Ostatně, nechť všichni zúčastnění jednají dle svého minima strasti; nás přece nezajímá vysvětlení jich subjektivních postulátů, nýbrž neosobního snažení a postulátů akciové společnosti. Nebo nenáleží snad do předmětu hospodářské vědy? Jiný příklad: pozoruji jakýkoli hospodářský subjekt při jeho jednání, na př. zahradníka, jak zalévá květiny. Vidím, že chodí pro každou konev vody zvláště, ač má po ruce hadici a stačilo by ji zavésti na místo určení k dosažení téhož účelu; nebo pozoruji zedníka, jak nosí cihly se stavby dolů, ač by je lépe mohl spouštěti po nakloněné ploše. Řekneme v obou případech: Jednají neekonomicky. Mluvíme tu s hlediska subjektivních strastí subjektů? Nikoli. Neboť je možno, že jednají

tak úmyslně a z určitých důvodů. Na př. zedník proto, aby se práce vlekla a on se udržel déle v zaměstnání atd. Tedy subjektivní minimum strasti nebylo nijak dotčeno. Nemluvě o tom, že zde právě by měla místo námitka Englišova, že neznáme cizího chtění, cizích strastí a tudíž že nelze hospodářské jednání třetí osobou posuzovati a kritisovati s hlediska subjektivních pocitů. Náš úsudek o hospodárnosti či nehospodárnosti jednání lidských děje se objektivně. Ono zmíněné jednání bylo neekonomické s hlediska postulátu, kde se nám jevil zjevný objektivní účel jako výnos a prostředek jako vykupující náklad, který dle našeho mínění mohl býti snížen. Tak je tomu u většiny jednání lidských. Jinak je tomu pouze tam, kde nám buď účel nebo prostředek zůstává utajen. A můžeme tedy dále říci, že všude tam, kde pozorujeme jednání lidské znající účel (neb jej předpokládající), jehož dosažení je podmíněno prostředkem, hodnotíme je s hlediska postulátu objektivního, jako náklad a výnos přirovnávající zlo vykupované k vykupujícímu. Jsme daleci toho, vždy hodnotiti s hlediska postulátu ideálu člověka, nebží-li o cizí péči (a i tam to vždy nečiníme) a s druhé strany je zcela nepochybné, že pozorujeme jednání ta jako hospodářská.

Dlužno tedy tázati se, jaký je to postulát objektivní, který není ideálem člověka a který je přece hospodářský, s jehož hlediska jednání lidská hodnotíme, a jenž je postulátem po té stránce nejvyšším, že pod něj lze subsumovati i postulát ideálu člověka? Ukáží, že takový postulát existuje. Ukáže se, že tento postulát, vyjmeme-li z něho znak, který jej činí „objektivním“, stane se všeobecným nebo generálním postulátem národohospodářské vědy, t. j. postulátem odnože objektivistické i subjektivistické a jeho derivát též postulátem vědy finanční. Ježto pak bude lze subjektivistický i objektivistický postulát shrnouti pod jeden postulát jediný, ačif formální, zrestauruje se tím zase jednotnost národohospodářské vědy a učiní z ní opět vědu jedinou. Bifurkace na postuláty subjektivní a objektivní v rámci vědy sice zůstane i nadále, ale zavedení jediného vrchního pojmu, pod nějž lze všechny ostatní subsumovati s jediným pozorovacím hlediskem pro celou vědu, zakládá i ve smyslu

Englišově jednotnost vědy. To považuji pak za svrchovaně důležité.

Pojmem tím je postulát maximálního čistého výnosu relativního. Čistý ten výnos může být buď subjektivní anebo objektivní. Postulát tento a proto i každý z obou Englišových postulátů vrchních (subjektivní i objektivní) implikuje a předpokládá dva posuny na téže účelové linii (jeden pozitivní, druhý negativní). Totiž: 1. Pozitivní tím, co je chtěno. 2. Negativní tím, co je o sobě nechtěno, ale teleologicky nutné jako *cond. s. qua non* (t. j. nutné, je-li ono pozitivní chtěno). Rozdíl (saldo) obou posunů je chtěným účelovým ziskem. První je hrubý výnos, druhý náklad a třetí výnos čistý. To platí subjektivně i objektivně, neboť lze mluvit o subjektivním i objektivním nákladu i výnosu. Předpoklad posunů negativních i pozitivních, jenž je obsažen v nejvyšším hospodářském postulátu, tvoří pojmovou výplň i tak zv. principu hospodárnosti, jakož vůbec můj postulát není nic, leč jinou jeho formulací, arci nikoli jako postulát s dvěma protichůdnými posuny (plus a minus), které se arci předpokládají, nýbrž jako postulát salda. A tak vidíme, jako ostatně často ve vývoji vědy: po uražení komplikované cesty nastává návrat tam, odkud se vyšlo, jenomže s jinýma očima a jasným vědomím historie vzniku. Pochybnosti, které Engliš svého času vyslovil proti upotřebitelnosti principu hospodárnosti pro charakterisaci hospodářské vědy (Základy, str. 38, Příručka, str. 572), dají se, myslím, dosti lehkou rozptýlit: Princip hospodárnosti nutně prý předpokládá vyšší hodnotný postulát. O tomto ústředním hodnotném ohnisku princip hospodárnosti nic prý nepovídá, ač ho předpokládá. Na to se dá odvětit, že nákladem je škoda, jež odpovídá postulátu jednomu, výnosem užitek, jenž odpovídá druhému (jinému): užitek a škoda (náklad a výnos) jsou tedy odvozeny z postulátů divergentních (arci v jiné účelové fazi), z nichž naléztí postulát společný není obtížné, ježto běží jen o získání bodu, ve kterém se dvě různoběžné přímky protínají. Řečený společný postulát dává směr linii, na níž leží náklad a výnos jakožto užitek a škoda a jich rozdíl jakožto čistý výnos: vše to se ujasní ostatně v dalším.

Zdá se mi, že Engliš sám pocítoval, že do vrchního postulátu musí vložití více než jen pouhý posun na linii chtění, proto též zvolil pro svůj subjektivistický postulát můj pojem volby

menší strasti, ač mohl stejně dobře volit termin bezestrastnost. V pojmu minima strasti je totiž implikována volba menší ze dvou strasti. Neboť v podstatě při každém jednání člověk má volbu mezi dvěma strastmi, totiž vykupující a vykupovanou, z nichž jednu musí utrpět. Onu podstupuje jako náklad, úspora této je výnosem hrubým. Jich rozdíl, čistý výnos subjektivní, je vrehním subj. postulátem, chtěným minimem strasti. Já jsem volky nevolky pro hodnocení musil voliti termin, jenž implikoval alternativu mezi dvěma strastmi. Engliš to učinil čistě intuitivně. Neboť bezestrastnost by dobře vyjadřovala poslední cíl, ale ničeho by nepravila o nutné oběti, o volbě atd. Čili jinými slovy: i v naší národohospodářské noetice musíme postavití požadavek tak zv. „hrubého rozpočtu“, nikoli jen čistého, jako to činí finanční věda ohledně rozpočtů nucených svazků. Tím spíše překvapuje, že Engliš toho nečinil analogicky i pro postulát objektivistický. Moje formulace „minima zla“ byla pokusem to napravití

Subjektivním hrubým výnosem je zmenšení strasti brutto (v mé terminologii strast vykupovaná) subjektivním nákladem strast vykupující a čistým výnosem pozitivní úspora strasti. Pro objektivní postulát pak je hrubým výnosem užitek, jenž leží na linii chtěného účelu, nákladem nechtěná škoda chtěným účelem podmíněná a čistým výnosem pozitivní (plus) pohyb na linii našeho chtění. To pak platí, ať již běží ve smyslu předcházejících vývodů o peněžitý čistý výnos výdělečných subjektů fyzických či právnických, ať o kterékoli akty kteréhokoli subjektu, pokud se na ně díváme objektivně, nikoli s hlediska subjektivního (i vlastní akty můžeme viděti objektivně), ať již běží o cizí péči v maligním smyslu, kde jejímu subjektu chceme nikoli prospět, nýbrž uškodit (čistým výnosem bude zde maximální čistá škoda poškozeného z hlediska zlovolného subjektu viděná jako čistý užitek) a ať konečně běží o cizí péči v benigním smyslu nebo cizí péči nucených svazků.

Nemohu sdíletí ani ostatních námitek, které Engliš svého času vyslovil proti tak zv. principu hospodárnosti. Princip ten je prý ryze formální a teleologický. Dle mého mínění to nemůže představovati žádné výtky, ježto formálnost pojmu je daná malým obsahem a velikým rozsahem. Čím větší má býti rozsah, tím menší musí býti obsah a vice versa. Chceme-li vytvořiti určitý pojem jako nejvyšší, musíme utvořiti jeho rozsah širším, než je rozsah všech jednotlivých pojmů pod něj subsumovatelných a

tím automaticky se musí obsah menšiti. Považuji právě pro hospodaření za charakteristické nikoli obsah našeho chtění (nejvyšší postulát, jak vidno, je bezobsažný), nýbrž jeho formu, t. j. postup a způsob uskutečňování chtěního. (Maximum plus posunu, minimum minus posunu a tudíž největší saldo plus posunu, jež vzechází z rozdílů obou posunů předešlých.) Wagner prý definuje princip hospodárnosti maximum slasti a minimum strasti, tedy prý materielně nikoli formálně. To je arci pravda, avšak jen relativně, neboť i tento postulát je formální po té stránce, že obsahovou výplní činí strast, ale neříká, co strasti je. Tedy postulát maxima čistého výnosu může se důsledně stát nejvyšším jen zase za oběť ztráty části svého obsahu. Postulátem společným objektivnímu i subjektivnímu odvětví hospodářské vědy je tedy čistý výnos, který je jen pozitivním (per saldo) posunem ve směru naší vůle, který vyplývá z rozdílu mezi posunem chtěným a jím podmíněným, nechtěným. To je postulát nejvyšší obecnější, jenž zakládá jednotnost hospodářské vědy a je společný oběma jejím odvětvím. Mohli bychom sice též v nejvlastnějším smyslu říci, že je to chtěním chtěného a nechtěním nechtěného. Tím sice materielně nic nezískáváme pro svoje poznání, ale nabylí jsme konstruktivního bodu, jímž všechno hospodářské ať již subjektivní či objektivní je charakterisováno a spjato, poněvadž v rámci hospodářských zjevů je vždy něco chtěno, ale současně i nechtěno, a zejména nám zůstane jako vědecký zisk poznání hospodářského postulátu. A právě o to přece běží. Pro ten pak je charakteristická forma (plus posun, minus posun a saldo), o níž výše bylo mluveno, jež zůstává v nejvyšším postulátu zobrazena a nikoli obsah, jak se Engliš, dle mého názoru mylně, domnívá.

Tento výsledek považuji za velmi důležitý, neboť musím priznati, že při vši zálibě, kterou jsem měl v Englišově velmi záslužném systému hospodářské vědy, jsem pocítoval vždy vážné rozpaky, že vlastně tradujeme vědy dvě bez jakékoli spojitosti. To mne vedlo také k tomu, že jsem alespoň hledal objektivistický korrelát subjektivistického postulátu (minimum zla).

Positivní formulace Englišova objektivistického postulátu byla mi dlouho hádankou, ježto přece negativní její korrelát byl více nasnadě, dokud jsem neobjevil, že tento postulát Engliš měl již ve svých přednáškových skriptech tiskem arci

nevyšlých daleko dříve ještě, než se začal zabývatí národohospodářskou noetikou. Minimum strasti stalo se Englišovi východiskem pro jeho subjektivistickou konstrukci, pro objektivistickou však si před tím vytvořil postulát, jímž hodnotil péči státu o subjekt. Odtud ta překvapující nesouměrnost mezi oběma postuláty.

Chei zde poznamenati jen několik zajímavých konsekvencí, než přijdu k odůvodnění these zde přednesené: Subjekt chce tedy pro sebe maximum subjektivního výnosu čistého, t. j. maximum úspory strasti. Objektivně chceme maximum objektivního výnosu, t. j. maximum chtěného účelu dosíci minimem nákladu. Zdánlivě může nastati kolise, nechce-li na př. subjekt maximum peněžního výnosu v podniku, jehož je majitelem (na př. chce-li z určitých důvodů prokázat malou výnosnost svého podniku). Tím není řečeno, že nechce minimum strasti, a není řečeno, že nechce maximum objektivního výnosu, jenomže chtěným hrubým výnosem (vykupovaným účelem) nemusí tu býti maximální peněžní výnos, nýbrž něco jiného, na př. třebaš maximální prodělek závodu. Onen svrchu zmíněný zedník řídí se, chtěje se udržeti v práci, nejen maximálním subjektivním výnosem, nýbrž i maximálním výnosem objektivním, jenomže tím není nejrychlejší postavení budovy, nýbrž nejpomalejší. K tomuto účelu volí nejvhodnější prostředky, t. j. minimum nákladu.

To lze vysvětliti takto: Každé subjektivní chtění, výnos, náklad, má zpravidla i objektivní reflex. (Na př.: Chei uhasiti žízeň, strast žízně — chei subjektivní výnos; chei vodu — chei objektivní výnos; vykupuji si odstranění žízně jinou strastí na př. práce — subjektivním nákladem; získávám vodu podstoupením práce — objektivním nákladem; čistý subjektivní výnos se podává z rozdílu mezi strastí vykupovanou a vykupující; objektivní čistý výnos z rozdílu mezi užítkem, jenž plyne ze získání vody na př. pro postulát zdraví a škodou z řečené práce, jež vznikne na př. vytrhnutím se ze studia pro postulát vzdělání. Tato škoda a užitek jsou arci srovnatelný teprve s hlediska postulátu „abych byl zdrav i vzdělaný“.) Objektivní výnos, náklad a čistý výnos viděný a chtěný s hlediska subjektu, odlišuji jako objektivní od subjektivního, ale také jako **objektivní autoskopní** od objektivního **heteroskopního**, t. j. viděného třetími osobami, které mi mohou podkládati jiný účel a

dle toho budou i náklad viděti jinak, a mohou mít heteroskopně moje jednání za neekonomické, kde třeba autoskopně je plně ekonomické. I objektivní „individuální“ a „kolektivní“ je dlužno rozlišovati. Tak na př. „ideál člověka“ individuální je odlišný od ideálu individua jako člena kolektivity.

Tato studie, která má býti pouze odpovědí na jistou spornou otázku teoretickou (konstrukce finanční vědy), nemůže plně řešiti ve svém rámci teoretickou otázku jinou (pojem hospodářské kvality), která o sobě je problémem toho významu, že se zarývá do samých základů národohospodářské teorie; neboť běží dle mého názoru o nic menšího, než o základní pojem vědy národohospodářské, tedy o ni samu, totiž o pojem „hospodářský“, o „postulát národohospodářský“. Je tedy nutno, abych vyhradil podrobnější zpracování zvláštní studii. Zde budtež podány hlavní rysy odůvodnění a vysvětlení pro thesi výše uvedené.

Dle Engliše je dáno specificum vědy hospodářské v rámci zjevů chtěných jednak obsahem postulátů (Engliš, *Základy národohospodářského myšlení*, str. 46 a 47; *Národohospodářská příručka*, str. 577), jednak jich originalitou (*Základy*, str. 49; *Příručka*, 579) oproti postulátům derivativním, technickým. Popírám správnost obou těchto kritérií.

Kdyby specificky hospodářské se dalo vyjádřiti obsahem, pak by se musil obsah „hospodářský“ lišiti od obsahu jiného, čili muselo by býti možno naléztí takový postulát, jehož obsah by byl společný všem postulátům hospodářským. Není však tomu tak. Právě naopak: Subjektivistická a objektivistická odnož hospodářská jsou tak různé od sebe, že nemají nic, ba pranic obsahově společného a důsledkem toho ani společného obsahového pojmu, který by jim vtiskl pečet „eiusdem generis“. Naopak přehradu mezi nimi činí Engliš ještě daleko neprostupnější, neprodyšnější nežli já. Jsou to dvě různé vědy, praví Engliš. Proč je tedy tradujeme společně? Společného jim není nic, než že obě pozorují zjevy jako chtěné či nechtěné. Ale není-li tomu tak i u techniky? Nežívá-li se i ona na zjevy jako účel a prostředek? Proč netradujeme s hospodářskými i technické zjevy společně? Ba, proč je nenazýváme také hospodářskými? Je zjevno, že za těchto okolností by nebylo důvodu, proč by se tak nemělo státi. Engliš byl proto nucen hledati nějakou

distinkci mezi technickými a hospodářskými zjevy, čili společnou povahu obou postulátů hospodářských. Našel ji v originaritě postulátů. To mělo arci své důsledky.

Po stránce subjektivní nebylo a není při důkazu potíží, neboť vše chtěné je nutně chtěno ke zmenšení subjektivní strasti, což jsem dovodil svého času z analýse samého pojmu vůle, a tudíž všechny postuláty ústí v originárním postulátu subjektivním.

Ale pro objektivní postuláty je tomu již jinak. Máme nejroznorodější postuláty: je chtěno na př. děšf, je chtěno dobytče, je chtěno vychování jiného lidského tvora svěřeného naší péči atd. Co naléztí společného? Engliš našel konečně jednu kategorii zjevu, kde společný postulát je možný, totiž v rámci cizí péče a ten nazval ideálem člověka. Ale arci, jak jsem ukázal, i zde, pokud neběží o nucený svazek, je chtění směsí heterogenních postulátů, a je tedy nutno dívat se na „ideál člověka“ jako na poznávací princip a tudíž postulát vně bez o b s a ž n ý. To arci zaráží tam, kde cele specificum vědy hospodářské je vybudováno na o b s a h u postulátů. Ale budiž! Postavením jednoho objektivního postulátu hospodářského není však řada objektivních postulátů vyčerpána. Kam zařadití ostatní, jež stojí mimo „ideál člověka“? Zbývala dvojí možnost: buď říci, že spadají ostatní pod subjektivní postulát, nebo, že nejsou hospodářskými vůbec, nýbrž jinými, ježto totiž tam, kde není vůbec řeči o cizí péči, je postulát „ideálu člověka“ vyloučen. Nezbyvalo tedy než: buď redukovatí je na postulát subjektivní nebo vyloučití z postulátů hospodářských. Ukázal jsem na příkladu zadržníka, zedníka a akciové společnosti, že cizí postulát možno prohlásití za neekonomický (ale přece hospodářsky relevantní), ač je subjektivně ekonomický, t. j. hovicí minimální subjektivní škodě. Z toho plyne, že lze určitě derivátí postuláty hodnotití hospodářsky i objektivně, tedy, že hospodářskými a objektivními jsou, i když je nelze „subjektivně“ hodnotití s hlediska jiné osoby. Nelze-li je tedy zařadití pod subjektivní postulát, zbývala tedy pouze cesta druhá, t. j. vyloučití je z rámce postulátů hospodářských. To Engliš učinil, prohlásiv všechny postuláty objektivní neoriginární, tedy derivativní, jakožto nesubsumovatelné pod postulát ideálu člověka, za postuláty technické.

Je tomu tak? Uvidíme! Engliš uvádí ve stati „Hospodářství a technika“ (Základy, str. 73) příklad: „Stavba je technicky proveditelná, hospodářsky nemožná.“ Je tedy zřejmé, že stavba byla posuzována a hodnocena sice technicky, ale i hospodářsky. Ale hned praví několik řádek dále: „Nespadá-li hospodářský a technický postulát v jedno a je-li hospodářský postulát vždy originární a nejvyšší, je technický postulát vždy derivativní a proto speciální“ *). Jak se to rýmuje? Stavba přece není originálním postulátem, měla by být tedy výlučně technickým postulátem a přece je hospodářsky posuzována a za hospodářskou kvalifikována. Nebo snad, stává-li se neekonomickou, t. j. na př. příliš nákladnou, stává se postulátem technickým? Což je „nehospodářský“ souznačné s „mimohospodářským“? Pak by hospodářská kvalita byla otázkou kvantitativní. Nebo je stavba hospodářsky hodnocena s hlediska minima strasti? Či? Nebo snad s hlediska ideálu člověka? Řekl-li jsem o shora jmenovaném zahradníku a zedníku, že jedná neekonomicky, hodnotil jsem snad řečený derivativní postulát technicky?

Není tomu tak. Mám za to, že nemohu pilíře, na nichž spočívá pojem „kvality hospodářské“ (totiž obsah a originalitu) nechat nedotčeny. Věc se má takto: Engliš přehlédl, že technik se dívá na zjevy pouze jako na prostředek a účel, t. j. na určitý zjev (prostředek) jako schopný přivoditi zjev jiný, jenž je chtěn (účel). Pro technika je prostředek vždy chtěn, je proto vždy užitečný, nikdy škodlivý. Naproti tomu se dívá hospodář na týž prostředek jako na náklad a na účel jako na výnos. To arci není možno s hlediska téhož postulátu, nýbrž jiného nadřazeného; ale proto nadřazený se nestává ještě originálním.

Jak se tedy stává z postulátu technického postulát hospodářský? Tím, že se napřed vztáhne (uvede v relaci) ku postulátu jinému souřadnému (koordinovanému, nikoli nadřazenému), s jehož hlediska se prostředek jeví jako nechtěný, jako škoda. Zalévá-li zahradník květiny (zalévání =

---

*) Zeela odlišný názor na rozdíl mezi technikou a hospodářstvím má Liefmann. (Grundsätze, 1923, str. 322 et ss.) Avšak i jeho názor mám za mylný, jak jinde mimo tuto práci chci ukázati.

prostředek, krásný květ = účel) stává se zalévání „nechtěným“ s hlediska postulátu okopávání stromů a jiných prací zahradnických, ježto zalévání ubírá čas, jenž je chtěn pro ostatní práce, nebo nechtěným proto, že voda, jež se upotřebí pro zalévání, je chtěna pro jiné upotřebení, nebo že práce zahradníková stojí peníze atd. Prostředek onoho se stává škodou postulátu tohoto. Nákladem se stává teprve s hlediska postulátu třetího, oběma koordinovaným nadřazeného, s jehož hlediska je zmíněný prostředek nechtěným nákladem, zmíněný účel však chtěným výnosem, čili náklad pak škodou, výnos užitek s hlediska téhož (nadřazeného) postulátu. Arci náklad a výnos, škoda a užitek nejsou synonymy, neboť náklad a výnos musejí odpovídati prostředku a účelu v podřazené účelové fasi, což neplatí pro škodu a užitek. S hlediska postulátu krásné zahrady stává se čas věnovaný zalévání nákladem (škodou), květina výnosem (užitkem), oboje, náklad i výnos srovnatelnými prvky.

Engliš byl sveden dle mého názoru ze správné cesty tím, že právě náklad považuje za chtěný vzhledem k výnosu. „Práce o sobě je nechtěna... je subjektivní škodou. Chtěnou je vzhledem ke svému účelu zažehnati strast větší. Vzhledem k tomu účelu je nákladem“ (Základy str. 90). „Náklad je škoda, avšak chtěná k vykoupení vyššího užitku, jenž je výnosem“ (str. 43, Základy: Správně by měl tento pasus vlastně znít takto: Náklad je nechtěn vzhledem k výnosu, ale je chtěn jako prostředek pro určitý účel, t. j. je nechtěn hospodářsky, chtěn technicky). A právě náklad je nechtěn v té účelové fasi, kdy na něj pohlížíme hospodářsky, t. j. vzhledem k výnosu; neboť kdyby byl chtěn, proč bychom jej chtěli a to právě hospodářsky snižovati?

Hospodářský postulát je tedy charakterisován tím, že hospodář posuzuje současně na téže linii škodu i užitek, na něž se dívá jako na náklad, jež chce snížit, a výnos, jež chce zvýšit, aby docílil, jak shora ukázáno, maximum čistého výnosu. Tento vrchní postulát dá se též formulovati negativně jako postulát menší škody zedvou, jež odpovídají z hlediska nižší účelové fase dvěma divergujícím postulátům, které ve fasi účelové ještě nižší odpovídají prostředku a účelu. Náklad, výnos a hodnotící účel se nalézají na téže linii účelové: čili náklad a výnos jsou užitek

a škodou s hlediska onoho účelu, jenž je vzájemně odvažuje a srovnává.

Dle tohoto rozboru je „hospodářské“ charakterisováno tím, že současně vzhledem k nějakému účelu něco je nechtěno (náklad) a jiné chtěno (výnos), že je chtěno minimum onoho (stlačití náklad), maximum tohoto (zvýšití hrubý výnos) a tudíž maximum rozdílu, čili možno říci: že „hospodářské“ je postulát onoho účelu, s jehož hlediska se jeví náklad jako nechtěná škoda a výnos jako chtěný užitek. **Náklad** pak je škodou na oné linii účelové, na níž výnos je užitek. Analogicky platí i pro výnos.

Kvalita hospodářská získává se tedy zvláštním způsobem pozorovacím, jenž je dán hospodářským postulátem, t. j. tím, že si nejen uvědomujeme chtěnost účelu jako technika, nýbrž i chtěnost prostředku pro jiné účely; neboť velkou většinou nechtěnost nákladu nevyplývá z nechtěnosti o sobě (být to byla i strast na př. práce), nýbrž ze chtěnosti pro jiné účely. Proto hospodářské nazírání je generálnější oproti singulárnímu technickému, které vidí jen jeden cíl, totiž svůj technický účel. Technik nezná „nákladu“, jenž je pojmem národohospodářským. Můžeme po té stránce říci v trojickém smyslu, že caesarové a děti se dívají na svět pouze technicky (neznají nákladu, znají jen své: já chci).

Tímto řešením mám za to, že jsou veškeré rozpory odklizeny, moje námitky potvrzeny. Hospodářský postulát nelze hledati v obsahu (v čemž vidím kořen omylu), nýbrž v něčem, co je společného všem postulátům objektivním, ale také i subjektivním po stránce hospodářské. To „něco“ je pak pojmově (nikoli obsahově) jim všem nadřazeno. Tím „něčím“ pak není obsah, nýbrž forma. Ukázal jsem, že obsahové řešení nevedlo k cíli, a že proto hledán jiný společný pojmový znak a nalezen v „originaritě“. I ta však neuspokojila. Každý jakkoli derivativní postulát objektivní (nejen tedy originární) může se státi hospodářským, je-li jen svému „technickému“ nadřazen s patřičným zabarvením. Engliš blížil se pravdě, tvrdě, že technický postulát je derivativní, ale nenašel ji pro mylnou domněnku, že každý hospodářský je nutně originární. Arci derivátní povaha technického po-

stulátu není. jak se Engliš domnívá. absolutní, nýbrž relativní vzhledem k nadřazenému hospodářskému. Proto lze ke každému technickému uvedenou cestou najíti hospodářský nadřazený: ke každému hospodářskému podřazený (derivát) technický.

V rámci hospodářských postulátů není arci závady dělati distinkce obsahové ve smyslu Englišovy noetiky.

Zbývá tedy otázka: Kde zůstane aplikace Englišova postulátu „ideálu člověka“ a jeho jiné formulace „minima zla“? Dle mého mínění pouze pro rámec činnosti nucených svazků, arci jako materiální (obsahový), nebo lépe řečeno, materielnější derivát objektivistického postulátu maximálního „objektivního čistého výnosu“. Neboť při cizí péči individuální není „ideál člověka“ pravidelně postulátem, nýbrž jen někdy, ježto je možný i postulát opaku. Při objektivistickém výkladu jiného snažení hospodářského je aplikace jeho pojmově vyloučena. Nucené svazky jsou však povolány k tomu, aby své hospodářské snažení vpravily do rámce zájmů cizí péče.

B. Kritika aplikace mého vrchního pojmu.

1. Ohledně prvního základního problému finanční vědy. (Postulát minimálního zatížení celku.)

Nejdříve musím předeslati několik kritických výroků Englišových, aby bylo patrné, že mu nepokládám zamítavého úmyslu ohledně mého východiskového postulátu, jehož neměl.

Postulát minimálního zatížení celku je prý „nesrozumitelný“ (str. 88): „Mluvíti se stanoviska celku o relativně nejmenším zatížení vzhledem k užítku výdajovému a míti za to, že zatížení relativně klesá, stoupá-li užitek z výdajů, je logicky nemožné...“ „Je samozřejmé, že v celku musí býti objektivní výdajový užitek větší než objektivní škoda z kontribučního útisku.“ A na konec odstavce: „Ale to vše plyne z postulátu ideálu člověka a národa...“

Postulát můj by byl dle toho nesrozumitelný, důsledky jeho samozřejmé (t. j. patrně každému evidentně vyplývající), a konečně nijak nový, ježto to vše vyplývá z ideálu člověka. Jak jsem již v úvodu naznačil, odpovím na tyto kritické poznámky po řadě a připojím k nim ještě doklad